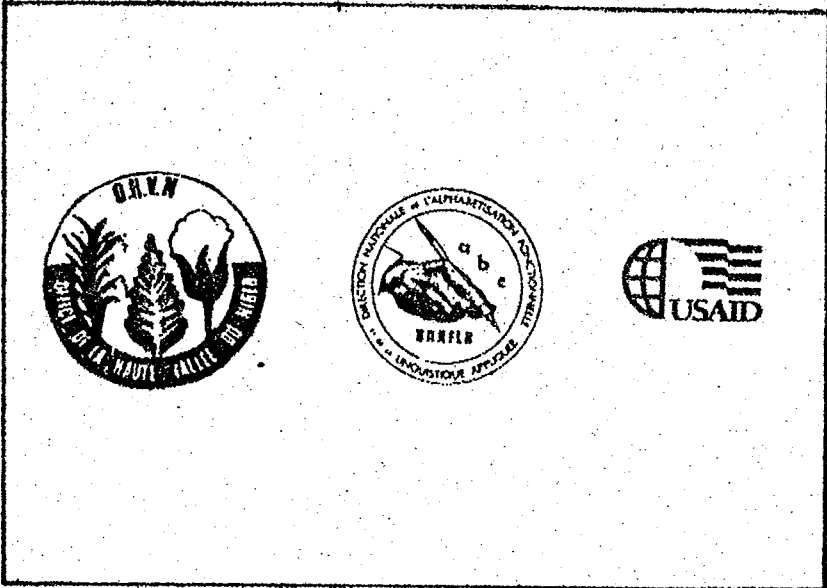

ctiwale

NPEREW KELELI

Imprimerie DNAFLA, 1993.

GAFE KONJKOW

nebila	1
nperew keleli	2
nperew ka penemaya latigecogo	3
nperew buguncogo	4
nperew kelekecogo	6
nperew kelecogo	7
bagannw koli furaji la	8
nperefagalanw	10
furaji fiyeli bagannw fari la	12

ƙɛbila

Nin gafe in labenna otiwale fe san 1993.

A labenna otiwale balikukalan bolofara de fe ani otiwale zafukuntigiw ni balikukalan baarada karamogo daw. U togow file: Ibarahima Kante, Mariyamu Sanogo, Banbo Sangare, Mamadu A. Tarawele, Zan Saka, Nanurugu Kulubali, Fadibi Tarawele, Dirisa Kulubali, Fode Magasuba, Usumani Tarawele, Mahamadu Jabate, Duguna Tarawele, Isa Dabo, Talibi Sanogo, Zan Samake ani balikukalan baarada karamogo Musa Jaabi ni Jibirilu Jakite.

Nateliye dilanbaga : Amadu sanogo

Denba KONARE

San 1993

1. nperew keleli

Npere ye fanjenema ye min be noro an ka baganw na , k'u joli min. A wolo ka fasan. A joliminbali petenen don; nka n'a ye joli min a be fa k'a koori.

A farikolo je bilennen don. a kunkolo yanfan labannen don ni bolow ni saninw ye. O de b'a to n'a y'a noro bagan na , a te se ka bogoti. N'i y'a sama ni fanga ye , a be tige k'a to to norolen bagan farisogo la. Sen seegin b'a kogobali n'a kogolen bee la. Olu norolen don konobara la fari cernance la ka taa a kunyanfan fe. U sinsinen don k'u laban ni sanni kurulenw ye.

A dennama ye sen wooro

2. nperew ka jenemaya latigecogo

Waati dow la u b'u kelemma , waati dow fana la u be balo fen dow la.

Nperew suguya ka ca. Dow b'u noro balofen kerenkerennen kelen na , nka u caman be yen minnu te wolo-manu ke.

Npere suguya kelen be se k'a noro bagan suguya caman na ; walima npere suguya caman be se k'i noro bagan kelen na.

Cemanw sonin ka bon ni musomanw ye. U ka balo ka naga U jycoro fanba ye labuginin ye.

Nperew balo bee ye joli ye. U b'u gengen baganw na k'u joli min.

3. nperew buguncogo

Npere musoman ni ceman be je k'u narolen to bagan na. O ko musoman b'i fa bagan joli la , ka tila ka bin duguma ; a be soro ka fanba caman da. Ji namaman do b'u noro jigon na. O be ke kuruba ye npere pefe. Fan ninnu koorilen don , u be mo kalo kelen koro ka ke nperedennin sen woro ye minnu be yelen bin na ka tila ka bin bin na.

Kalo kelen koro u be yeleva ka ke nperedenninw sen seegin ye. Olu fana be tila k'u noro tuguni bagan werew la , k'u fa joli la , ka tila ka bin duguma , ka yeleva kalo kelen koro ka ke npere kogolen yere ye.

O nperew be tila k'u noro bagan were la.

Cemanw ni musomanw be je tuguni. Cemanw be tunun , musomanw b'u fa joli la. Tile tan (10) koro tuguni, u be bin duguma ka fan da ko kura. U ka bangelin'u ka kogoli be ke kalo saba (3) fo kalo naani (4) koro. O la u be waati ke bagan fila ni jigon ce , ka laban bagan were la fo k'u kogo , ka bo bagan do la ka taa do la o ye yeleva ni ye.

Ka a ta a fitinin f'a kogoli a farikolo be yeleva yeleva ni min ke o be wele ko foronboli.

A kera npere suguya o suguyaye a farikolo yeleva ye-

lema cogoya te temen saba (3) kan. Ka bo fan na kana sen wooro la (6) la , ka bo sen wooro la (6) ka na sen seegin (8) na , ka bo sen seegin (8) na ka na muso- man walima ceman kogolen na.

Npere sen wooro (6) ka yelemaniw bee be se ka ke k'a norolen to bagan kelen na. O la npere dow ka yelema yelemani be ke k'u norolen to bagan kelen na walima bagan fila ni jogon ce , walima saba yere ; nka minnu ka yelema yelemani be ke bagan saba ni jogon ce olu de ka ca .

4. nperew kelekacogo

U be bagan kele sira fila fe :

1u sira surun :

- Ni nperew cayara u be baganw jogin ka kurukuru ni jolimisenni caman bila u farikolo la minnu be ke saba- bu ye k'u wolow cije.

- Jolimin senfe ; nperew ye joliminnew ye. Pasoniw b'u daji la minnu be ke sababu ye ka joli dogoya lase ba- gan kinnenw ma .

- Pasonini fe , nperew be se ka baganw muluku .

2nan sira filanan ka suman

Bana caman ju n'u sababu be se ka bo nperew na . U be bana lase baganw ma cogo min , u b'a lase hadama- denw ma ten . Nka nperew ka bana lasecogo te kelen ye , bawo ni nperew ye bagan banabagato joli min , banakise minnu be joli la olu be mo npere fari la . Tile damado kono u be se ka bana soro jogon fe hali n'u ma bagan banabagato were joli min .

5. nperew kelecogo

Nperew be kele duguma walima bagan banabagato la.

1i nperew kelecogo duguma :

Npere kelesi feere man ca lamini na . Kungojeni b'u kele, nka o tipenida ka bon no nperew fagali ye .

A kelesi feere lakika ye ka baganw ka dumuniyoro nperema bila tile bi naani . Dumuniyoro yelema yelema tile bi naani kalo seegin kono , be ke sababu ye ka nperew n'u fanw bee silatunun , bawo u te bagan were soro u be balo min na .

2i nperew kelecogo bagan na

O feere de ka kene , wa a nafa ka bon ; nka fo bagan ninnu ka to yoro kelen na ka furake waati krenkrennenw na , walasa ka nperew bee silatunun .

Nin baara be se ka ke cogo fila la :

- baganw koli furaji la ,

- furaji fiyeli baganw fari la .

Nin feere kelen-kelema bee be tali ke baganw ladonco-go la .

6. baganw koli furaji la

Baganw koli furaji la , o te se ka ke fo ka basen dilan (koliyoro) , k'o lafa nperefagaji la , ka baganw ladon o ji in na . Nin feere in musaka ka bon , a te se ka latige fo cogoyaba ka k'i bolo .

A jebilafeere

-Aw ka kan ka folo ka baganw lamin sanni k'u ladon basen kono walasa u kana nperefagaji min.

Furakeli ka kan ka ke tilegan fe fiye te ci waati min na walasa nene kana baganw mine.

Misidenw ni misibaw ka kan ka ko u dan ma. Bagawanw man kan ka degun basen kono

Basen ji min be ba, o man kan ka jigiri kolon kono

- koli kewaati

Walasa furakeli ka sabati fo ka baganw ko tile tan o tan. O kuntaala de kono nperew be se ka to nrolen bagan na. O cogoya de la an delen b'a la k'an be se ka nperew ninnu bee silatunun.

Jateminena koli ko naani be wasa ke ni baganfurakelenw ma segin dumuniyoro nperemaw na. Nka o te sa-

bati kawale la. an k'a don fana ko o koli kelen be se ka ke sababu ye ka nge ke ke misikulubaw la.

Nperokogolenw ni fitininw be se ka ke ke koliko saba. A tile seegin o tile seegin koliko kelen.

7. nperefaganw

Kabini tuma jan fura caman tun be ke ka nperew ke ke, nka siran kera dow je k'a sababu ke u man ji hada-maden ni baganw ma.

Sisan u ba fe ka finnanmafaganw werew bila u no na. Npere kelefura dow file : DDT, HCH.

- "DDT" man jugu kosebe nperew ma, nka a ka farin ntonw n'u jogonaw ma. A ka tineni ka dogo hada-madenw ni baganw ma (fo jakuma).

- "HCH" ka jugu nperew ma ka temen DDT kan wa a ka farin n'a ye. U dow file : gamakisanni wali lenda-mi. A lakika yere ye gamatokisi ani tigali ye.

- "SPC" ale fana ka jugu nperew ma. A lakika ye weta-kari ye ani wetekizani. Fura in nafa ye min ye, a fari-nya kuntaala be taa dogokun fila fo saba la,

-Tokizafeni"toxaphene" a ka jugu nperew ma, nka a ka farin ni HCH ye n'a be ke ka bagandenw furake.

A ka farinya kuntaala ka jan.

-Koloridani"chlordane" a ka jugu, a ka farin.

-Jazinoni"Diazinon" ale fana ka jugu, a ka farin. A la-

kika ye malasiyon ye "malatchion" . A be ke misidenw
ani misibaw la.

-Ekitafofi"ektafos" a te fen ke bagan keneman na.

Baganw be ko n'a ye, walima k'u fiye n'a ye, walima
ka nperemayoro josi n'a ye.

Nin fura ninnu te farikannanperew keke joona. Dow
fanga kuntaala ka jan. A be taa tile damado fo ku-
nngon damada furaw don minnu be nperew keke k'a
soro u ma se u kono n'a ma ke ni dumuni ye. O fiye-
mayoro ye min ye nperew be deli fura ninnu na donin
donin. O de koton DDT fanga dogoyara nperew kekele
la. O ba jira ko fo fura kuraw ka jini.

Kolosili : furaw kecogo puman bee be soro seben na
min be fura foroko yere kan walima a kono

An kana baganw furake n'an ma kunnafoni jonjon jini
furaw kecogo la bagandogotow fe.

8. furaji fiyeli baganw fari la

Ni basen te yen walima n'a joli musaka ka bon, an b'an
nesin nin feere in ma. fiyelikeminenw musaka ka nogo
ni basen ta ye. O ni fana, furaji te tipe, baganw be fu-
rake ni nogyo ya ye n'a ma ke ni fanga ye i n'a fo koli ta.

Fiyeli ye furaji funfunni ye bagan fari bee kan ni
panpe ye. A be se ka ke panpe wo kelenma ye walima
wo caman, min be bagan caman furake jagon fe.

Furaji ka kan ka se bagan farikolo bee ma i n'a fo : ko,
kerew, kamanw, ku, konobara, senw, gerew sigiyorow,
tulow konona n'u kokanna, kukarola

Fura kofolen ninnu nafa ni koli ta bee ye kelen ye. Na-
fa dowere bu la i n'a fo :

- furaji be se ka dilan yaronin kelen furakeli waati,
- furaji hake min be ben furakeli ma, o be dilan,
- musaka minnu be don basen labenni n'a lafali la, o te-
na y'a la,
- fiyelikeminen musakaw man ca ka basen ta ba,
- ji caman ko t'a la,

Panpelafurakeli fiyeba ye ka baganw koron k'u lajo
yoro kelen na, k'u fiye.